

до проведення якого б залучалися науковці системи МВС, фахівці з інших відомств, практичні працівники органів внутрішніх справ.

Список літератури :

1. Трудове право України / Под ред. Г.И. Ганогішвей і Н.Б. Болотіной. Х., 1999.
2. Алтуев В. Участь жінок у роботі міліції УРСР в перші роки Радянської влади // Рад. право. 1987. №11.
3. Положення про проходження служби ряловим і начальницьким складом органів внутрішніх справ України, затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 1991 р. №114 // Збірник нормативних актів України з пильгавь правопорядку. К., 1993.
4. Прокопенко В.І. Трудове право України: Підручник. Х., 1998.
5. Кодекс законів о труде України. Закон України «О порядке разрешения коллективных трудовых споров (конфликтов)» (по состоянию на 1 мая 1999 года). Х., 1999.
6. Закон України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 р. // Відомості Верховної Ради України. 1991. №4. Ст.20.

Надійшла до редколегії 26.06.2000

*М.І. Іншин, канд. юрид. наук,
ст. науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії з проблем кадрового забезпечення ОВС*

НАПРЯМКИ ПОДАЛЬШОГО УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОВС

Юридична відповідальність, завдяки своєму двохаспектному складу, виконує у цивілізованому суспільстві важливі соціальні функції. По-перше, вона стимулює законслухняну поведінку учасників правових відносин, передбачає можливість застосування до них заходів стимулювання за виконання корисних для суспільства і держави варіантів поведінки – позитивний аспект юридичної відповідальності. У даному аспекті відповідальність характеризує позитивне відношення особи до здійснюваних нею дій, що означає розуміння важливості своїх дій для суспільства, бажання виконувати їх краще, швидше, ефективніше. Вона безпосередньо пов'язана з соціально-правовою активністю, виявленням ініціативи під час реалізації правових приписів, виконанням нормативно встановлених обов'язків громадянина та ін. По-друге, юридична відповідальність інтерпретується як реакція держави на порушення правових норм – її негативний аспект. У даному ракурсі вона виступає у вигляді обов'язку особи перенести певні негативні наслідки державно-владного характеру, які передбачені національним законодавством. Негативна відповідальність правопорушника полягає у виконанні обов'язків щодо: поновлення такого стану правових відносин, яке було до скоєння правопорушення; понесення кари за скоєння проступку чи злочину.

Двохаспектний склад юридичної відповідальності не завжди визнається в науковій літературі. Здебільшого, досліджуючи проблеми відповідальності суб'єктів права, автори монографій, підручників, науково-практичних посібників піддають аналізу й вивченню лише її негативну сторону.

Так, С.С. Алексеев зазначає, що в праві під терміном «юридична відповідальність» «розуміється, головним чином, застосування державного примусу до винної особи за скоєне нею правопорушення» [1, с.74]. «Відповідальність має вираження в застосуванні до державного службовця покарання з різних стягнень за допущення проступків та дій, які юридично визнаються забороненими і шкідливими. Розрізняють чотири види відповідальності державного службовця: 1) дисциплінарну; 2) адміністративну; 3) матеріальну; 4) кримінальну.» вказують автори монографії «Государственная служба: теория и организация» [2, с.479]. «Державний службовець несе відповідальність за дії або бездіяльність, які призводять до порушення прав і законних інтересів громадян», – погоджується з ними Ю.С. Старілов [3, с.419]. Такої ж точки зору дотримується і В.І. Прокопенко: «Порушення сторонами трудових правовідносин обов'язків, передбачених в законодавстві про працю, колективних договорах і правилах внутрішнього трудового розпорядку, призводить за певних умов до юридичної відповідальності, під якою слід розуміти заходи державного примусу, що ґрунтуються на юридичному і громадському осуді правопорушника, або встановлення щодо нього певних негативних наслідків у формі обмеження або позбавлення особистих чи майнових прав» [4, с.412].

Однобічний погляд багатьох науковців стосовно пізнання й висвітлення сутності ознак та особливостей юридичної відповідальності, як і будь-яке інше однобічне дослідження соціально-юридичних явищ та процесів, має несистемний, фрагментний характер, не може сприяти правильному віддзеркаленню об'єктивної реальності, а, відтак, обумовлює недосконалість у подальшому свідомому державно-правовому впливі на конкретні визначені суспільні відносини. Комплексне дослідження юридичної відповідальності, розгляд її позитивного і негативного аспектів у взаємозв'язку та взаємообумовленості, особливо за умов побудови правової, суверенної, демократичної держави та цивілізованого громадянського суспільства, сприяє визначенню більш ефективних шляхів, засобів і способів впливу на правосвідомість, поведінку та окремі дії суб'єктів правовідносин. Двохаспектний аналіз юридичної відповідальності, як компонента, складової системи права, сприяє побудові більш узгодженого, системного, уніфікованого правового інституту, норми якого покликані впорядковувати відносини, що складаються як в сфері відповідального ставлення суб'єктів до виконання своїх обов'язків, так і у випадку скоєння ними дій, визначених чинним законодавством як суспільно шкідливі і небезпечні. І, навпаки, неприйняття до уваги позитивного аспекту юридичної відповідальності науковцями та законодавцем надають відповідному правовому інституту та практиці застосування невиправдано репресивного характеру, що безпосередньо перешкоджає демократизації усіх рівнів суспільного життя.

Важливою проблемою в сфері ефективного застосування юридичної відповідальності слід вважати також положення, коли норми про таку міс-

тяться в суто галузевих і комплексних нормативно-правових актах. Через свій наскрізний характер соціально-юридичне явище «відповідальність», фрагментально позначаючись у відповідних галузевих нормах, втрачає свої системні властивості, набуває здебільшого факультативних, допоміжних якостей стосовно інших матеріальних норм. Сприйняття норм про юридичну відповідальність як похідних, вторинних інколи призводить до їх игнорування, невизначеності складів деяких правопорушень та, як наслідок, до необхідності суб'єктивного визначення елементів проступку чи злочину, недоліків і правопорушень в правозастосовчій діяльності спеціального уповноважених органів. Багато законодавчих актів містить бланкетні норми про юридичну відповідальність, що також перешкоджає суб'єктам права чітко орієнтуватися в чинному нормативно-правовому забезпеченні стосовно визначення останнім протиправних діянь та виду й міри покарання за їх скоєння. Наприклад, Закон України «Про державну службу» в розділі VIII «Відповідальність за порушення законодавства про державну службу» містить лише одну статтю під такою ж назвою, де вказано, що «особи винні в порушенні законодавства про державну службу, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до чинного законодавства» [5, ст.490]. Аналогічну норму містить також і ст.25 Закону України «Про міліцію» [6, ст.20].

Подальший розвиток системи органів Міністерства внутрішніх справ відповідно до принципів побудови правової держави об'єктивно вимагає удосконалення нормативно-правового забезпечення двохаспектного складу юридичної відповідальності їх працівників. Спеціальне правове регулювання дисциплінарної, адміністративної, матеріальної та кримінальної відповідальності означеної категорії працівників повинно бути логічним, конкретизуючим продовженням загального законодавства. З огляду на те, що чинні загальні норми про юридичну відповідальність не мають чіткої структурованості, розмішені у різних нормативно-правових актах, що, як вже визначалось, негативно відзначається на якості правореалізації та стані режиму законності у державі, слід найближчим часом розробити проєкт Закону України «Про юридичну відповідальність». Прийняття такого Закону сприятиме уніфікації, інтеграції приписів в сфері юридичної відповідальності всіх суб'єктів права України. Галузеві нормативні акти матимуть конкретизуючий, деталізуючий, а іноді й доповнюючий характер щодо більш загального за природою Закону України «Про юридичну відповідальність». У свою чергу послідовне продовження галузеві приписи отримають у спеціальних правових актах, що визначають особливості і специфіку положення та соціального статусу певних категорій працівників народного господарства. Така ієрархія нормативно-правових актів чинного законодавства про позитивну й негативну юридичну відповідальність характеризується логічністю і науковою обґрунтованістю, відповідає філософському положенню взаємодії категорій загального, особливого і спеціального.

Щодо двохаспектної юридичної відповідальності працівників органів внутрішніх справ структурованість, ієрархія нормативно-правового забезпечення повинна мати наступну схематичну послідовність:

1. Конституція України.

2. Закон України «Про юридичну відповідальність», в якому чітко й повно відбиваються всі основні, загальні для всіх без винятку суб'єктів національного права, питання, що стосуються засад, понять, видів, ознак, функцій, завдань, підстав і стадій юридичної відповідальності, як елементу категорії, принципу, методу правової надбудови демакратично-цивілізованого суспільства.

3. Трудове, адміністративне, цивільне, кримінальне та інші різновиди галузевого законодавства, нормативно-правові акти яких, враховуючи й розвиваючи основні засади і положення Закону України «Про юридичну відповідальність», вирішують конкретні питання застосування відповідно дисциплінарної, адміністративної, матеріальної та кримінальної відповідальності суб'єктів правовідносин.

4. Норми права спеціального характеру, які з усією повнотою визначають специфіку і особливості застосування різних видів юридичної відповідальності до працівників ОВС. Вони покликані вичерпати усі можливості для суб'єктивістського підходу відносно доведення вини особи у скоєнні правопорушення та покладення обов'язку жити відповідні заходи примусового впливу.

Правові приписи в сфері юридичної відповідальності осіб рядового і начальницького складу, які містяться в спеціальному законодавстві про проходження служби особовим складом органів, структур та підрозділів внутрішніх справ, через свою несистемність, неповноту і недосконалість об'єктивно не в змозі виконати покладені на них праворегулюючі обов'язки. Так, Закон України «Про міліцію» містить лише одну статтю про юридичну відповідальність працівників, норми якої мають в основному бланкетний характер. Обходить питання юридичної відповідальності даної категорії працівників Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом ОВС України [7]. Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України торкається лише одного різновиду юридичної відповідальності – дисциплінарної [8].

Поза увагою спеціального законодавства про функціонування органів системи МВС та діяльність їх особового складу залишилось багато питань щодо особливостей застосування юридичної відповідальності до осіб рядового та начальницького складу. Ці питання торкаються визначення понять різних видів відповідальності стосовно безпосередньо працівників органів внутрішніх справ, окреслення спеціальних складів правопорушень, за скоєння яких наступає відповідальність, підстав та ознак позитивної юридичної відповідальності, порядку і процедури реалізації негативного її аспекту тощо.

Разом з тим неможливо ставити за провину законодавцю те, що багато питань в сфері юридичної відповідальності працівників органів системи Міністерства внутрішніх справ не знайшло свого вирішення в чинному спеціальному законодавстві. Таке завдання не можна виконати шляхом розміщення норм про відповідальність в різних правових актах. Системні властивості соціально-юридичного явища «відповідальність осіб рядового та начальницького складу» закономірно вимагають такого ж системного і послідовного висвітлення у єдиному комплексному спеціальному нормативно-правовому акті, яким і може стати у майбутньому Положення про юридичну відповідальність працівників ОВС України.

Список літератури:

1. Алексеев С.С. Право: азбука – теория – философия. Опыт комплексного исследования. М., 1999. 2. Государственная служба: теория и организация. Курс лекций / Кол. авт. Е.В. Охотский, В.Г. Игнатов, Б.В. Лигов и др. Ростов-на-Дону, 1998. 3. Стариков Ю.С. Служебное право: Учебник. М., 1998. 4. Прокопенко В.І. Трудове право України. Підручник. Х., 1998. 5. Закон України «Про державну службу» // Відомості Верховної Ради України. 1993. 1993. №52. Ст.490. 6. Закон України «Про міліцію» // Відомості Верховної Ради України. 1991. №4. Ст.20. 7. Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ України // Збірник нормативних актів України з питань правопорядку. К., 1993. 8. Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України // Відомості Верховної Ради України. 1991. №45.

Надійшла до редколегії 08.06.2000

В.М. Божко, аспірант Інституту економіки і права Харківського державного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди

ПОНЯТТЯ ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

Загальна теорія права під методом правового регулювання розуміє юридичні засоби впливу на суспільні відносини, які характеризують порядок виникнення, зміни та припинення правовідносин (юридичні факти); загальне положення учасників правовідносин (правосуб'єктність); характер встановлення прав та обов'язків (нормотворчість); а також засоби, котрі забезпечують виконання цих обов'язків (санкції) [1, с.89]. Характеризуючи особливості методу правового регулювання, С.С. Алексеев звертає увагу на те, що він містить основні способи, засоби, прийоми, які застосовуються при правовому регулюванні якісно своєрідного виду суспільних відносин [2, с.46]. На думку О.І.Процєвського, метод правового регулювання складається із елементів способу, за допомогою якого сторонам надано ініціативу, та способу, завдяки якому держава прямо та безпосередньо нормує поведінку учасників трудових відносин [3, с.124]. Таким чином, метод правового регулювання поняття значно ширше, загальніше, аніж поняття способу регулювання. Тому можна сказати, що саме метод правового регулю-